

ABONEMENT

Pour un an D. 2
Edition spécial. 500 Ptrs.

ADRESSE:

“İdjtihad,” Constantinople

Téléph. St. 865
XXV ème ANNÉE

1 Octobre 1929

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca

İLMÎ, EDEBÎ, İKTİSADÎ

No. 282

ABONEMAN:

Seneliği [24 Nüsha] Türkiye
için 2 1/2, hariç için 2 D.
Âlâ kâğıdlısı 5 Liradır

İDAREHANESİ:

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi:

1904 — Genève
Yirmi beşinci sene
1 Teşrinievel 1929

Mükellefiyetsiz ve Müeyyedesiz bir Ahlakın İcmalı

[Esquisse d'une morale sans obligation
ni sanction]

Yazan: J. M. GUYAU [*]

Optimistlik ifratlarının, pessimistlik âksül'ame-
lini husule getirdiği anlaşılr. Pessimismin tuhu-
mu her insanda vardır: Hayatı tanımak, hayat
hakkında hüküm vermek için çok yaşamış ol-
mağa da ihtiyaç yokdur çok zahmet çekmiş ol-
mak kâfidir.

Pessimist Ferziyye

«Pessimisme» in tevsiki «Optimisme» in
tevsikinden daha az müşkil değildir. Bu iki
sistemden biri üzerine bir ahlak kurmak di-
ğeri üzerine kurmaktan daha az gayri müm-
kin değildir.

«Pessimisme» in principi elemeler ile haz-
lar arasında bir ilmî mukayese imkânıdır, bu
mukayesede elemeler kâfesi ağır basar... bu
sistem şu suretle ifade oluna bilir her: be-
şerî hayatda ıztırapların yekûnu, hazların ye-
kûnuna fa'ik olur. Bundan, *Nirvana* nın ah-
laka istinbat olunur. Fakat ilmî olmak iddi'a-
sında bulunan bu formülün heman heman
ma'nası yokdur. Azabları zevklerle, imtidad
hususunda mukayese etmekmi arzu olu-
nur? Hisap bedihî olarak pessimistlerin aley-
hinde olur, zira sağlam bir üzüyyetde elem
umumiyyetle nisbeten *kısadır*.

Elemeler, zevklerle şiddet [intensité] hu-
susunda mukayese edilmekmi istenir? Fakat
bunlar aynı nevi'den sabit kıymetler değiller-
dir, biri müsbet diğeri menfidir, biri işare-
tiyle, diğeri - işaretiyle ifade oluna bilir.—
Zevk, ârzunun şiddetiyle tehavvul etdiğinden
hayatın iki ânında asla aynı olmadığı gibi,
elem dahi iradenin mukavemetine göre mu-
tehavvil bulunduğundan fulan hususî zevk
ile felan elem arasında hesabî bir mukayese
yapmak daha ziyade gayri mümkündür. Bun-

dan başka, ancak görüb geçirmiş olduğumuz
bir ıztırapı yahud zevki gözümüzün önüne
getirdiğimiz vakit bunu, her türlü tağiratsız'la
yuad psikolociyaî *galeti his* [illusion] lersiz
yapamayız.

Umumiyyetle pessimistler aralarında şu
iki müntehayı mukayese etmeye meyyal dir-
ler: huzuz [La volupté] ve elem [La douleur],
onların nazarında elemün tefevvuk alması
bundandır. Asıl huzuz, her halde, bir nüd-
ret ve lüksdür; bir çok kimseler bundan vaz
geçmeği ve ıztırap çekmemegi tercih ederler:
Kristal bir bardaktan su içmek ince hazzı,
susuzluk ıztırapıyla kabili mukayese değıl-
dir. Fakat pessimist ahlaki daimî ve zatî
[spontané] yaşamak zevkini hesaba koymiyor:
Bunun sebebi şudurki bu zevk mütemadi ol-
duğundan hatıradaki kısılır, azalır. Aynı mahiy-
yetde İhsas [sensation] ların ve feheyvüc
[émotion] lerin yekdiğerinde içinde kaybolması,
bir nevi mübhem bir yığın halinde toplan-
ması, sonra tutulamaz derecede küçük bir
nuktadan başka bir şey olmaması hafızanın
bir kanunudur. Yaşıyorum, mahzuz ölüyorum
ve bu yaşamak hazzı âni hazırda bana itî-
naye layık görünür; fakat hatıratıma nazarı-
mı irca' edersem hayatın tokumasını teşkil
eden ve lâtif 'anlarına mahdud sérisinin biri-
birine karışdığını görürüm bunların ehemmi-
yetsiz bir şeye rica' olunduğunu görürüm, zi-
ra bunlar birbirine benzerler ve fasılasızdır-
lar; bilakis bunların karşısında, yalnız diğere
zamanlardan ayrılmış [isolé] görünen haz ve
elem zamanları, hayatın hep bir şekilde olan
hattı üzerinde çıkıntı yapar, yalnız bu haz
ve elem zamanları tebarüz eder.

Halbuki yaşamak zevki umumisinden bu
vechil ayrılan *huzuz* [volupté] hafızamda iz-
tirne denk gelmeye kifayet etmez, ve bu
başka bir psikologiaî kanuna teallük eder.

Huzuz bahusus her ihsasın ve her la-
tif tesavvurun terkiğine dahil olan arzuyu
uyandırmadığı vakit hafızada çabuk bozu-
lur. Bilâkis elemde zamanla bozulmayan ve
ekseriya büyüyen bir unsur vardır: *işte bu*

[*] Baş tarafı "İctihad" ın 268 ve müte'akib num-
rulu nushalarındadır.

tehammül edilememelik = intolérabilité hissi dediğimiz budur. Aşağı yukarı tehammül edilmiş olan bir elemi hafızada katiyyen nakabili tehammül görünebilir, bir surette ki bu elemi ehemmiyetine karşı, bu elemenden evvel veya sonraki zevkler ehemmiyetlerini gayp ederler. Bundan yeni bir ruyet hatası [illusion d'optique] hasıl olur ki hisabe dahil olunması lâzımdır.

Elem bütün uzviyetin bir nevi hefekasını, en küçük tehatturla uyanan bir tehlike hissi grizisini husule getirir. Binaenaleyh, bir elemi hattâ mübhem bir tasavvuru, halı hazırda arzu olunmayan bir huzurun hayalinden daha büyük te'sir icra eder. Umumiyetle korku arzudan daha kolay tenebbüh husule getirir, ve bâzı mizaclarda korkunun kuvveti o derecededir ki bâzı kimseler vac'li bir «operation» a ölümü tercih etmişlerdir; bu tercih şübhesiz onların hayati istihkar etmelerinden ileri gelmiyor, bu tercihin sa'iki şu keyfiyet idi ki bâzen elem nakabil; tehammül ve beşerî kuvvetlerin fevkinde görünür; bu zaten aşıkâr bir haldir ki bir seciye zaifliği ve nihayet cebanetle izah olunur. Hattâ cesur bir kimsede şiddetli bir elemi derpiş olunmasından veya hatırasından daha ziyade kuvvetle beden üzerine tanin endaz olur.

Hatıratını so'uk kanlılıkla toplayan bir asker bir kılıç darbesiyle vücudunda açılan yarayı, hayatının filan veya felan büyük zevkinden daha şedid bir heyecanla gözü önüne getirir, ve bununla beraber muharebe arasında mağlub etmek sururu yanında yarası ehemmiyetsiz bir şey görünmüş olabilir; fakat zafer sururu ruhun nabud olmuş olan bir tenebbühüne müteakıl idi, halbuki yarasını düşünmesi vücudunun kâffe azasını bu gün dahi, titretir. Mute'elim olmaya kendimizi da'ima hazır hiss ederiz, halbuki surur [jouissance] daha ziyade mu'dil şerait ister ve kendimizi tefekkür vasıtasıyla tekrar bu şera'it içine güç koyabiliriz. Binaenaleyh

hafızanın karşısında huzur ve elem müsavi değildirler.

Hayatın mes'ud ve felaketli zamanlarının mukayesesinde diğer bir hata sebebi zikr edelim: O sebep şudur ki mesud günler en çapuk geçen ve en kısa görünen günlerdir; bilâkis felaketli günler adeta uzanır hafızada da ziyade yer işgal eder.

Hulâsa, pessimism, kısmen psikolocya'î kanunlarla izah olunur bu kanun muktezası olarak duyulan geçmiş zevkler, çekilen zahmetlere değmez görünür. Diğer taraftan başka psikolocya kanunları vardır ki bunların muktezasınca mustakbel zevkler, bu zevklere irişmek için tehammül olunan zahmetlere daima faik bir kıymete malik görünür.

Bu iki kanun tevazün hasil eder. İnsaniyetin umumiyetle hiç de pessimist olmaması ve en kani pessimistlerin de hayli nadiren intihar etmeleri keyfiyetini izah eden budur. Maziye nezer, insanı umidsizliğe sevk etse de istikbalden da'ima bir şey ümid olunur.

Bir zevk vardır ki her icra olunan fil ve amelden sonra hafızada hiç bir iz brakmaksızın, adeta, ölür ve bununla beraber en ala bir esaslı zevkidir. Bu zevk bizzat fı'l ve icrada bulunmak [bir iş yapmak bir şey yaratmak] zevkidir.

İnsanın arzu ettiği bütün gayelerin büyük bir kısım cazibesini teşkil eden işte bu zevkidir. Yalnız gayelere irişilince, bir dafa «action» icra olununca bu cazibe gayelerden sakit olur. Hatıratını toplayarak hayat hakkında bir hükm vermeği deneyen ve geçmiş zevklerde cehdlerine ve zahmetlerine değer kâfi bir sebep bulmayan kimsenin hayreti bundandır: Cehdin bir sebebi mucibini bizzat hayatda, fa'aliyetin tabiatında aramalıdır.

Bir bulutdan düşen her su damlası bir gülün kueysine rast gelmez; bütün «action» larımız vazih ve kabili vusul huzuza müncer olmaz; fakat, su damlası kendi sıkleti tesiriyle düşdüğü gibi biz de icray te'sir et-

mek için icrayı te'sir ederiz: su damlasının da şu'uru olsaydı, fezaı geçmekde meçhul helada kayub gitmekde bir nevi' mübhem telezzuz [Volupté] his ederdi.

Bu telezzuz hayatın temelini teşkil eder; şu kadar var ki bu telezzuz, artık meçhul değil mahlum olan ve heyeti mecmuası bize geçmiş = passé ve geçici = passif den başka bir şey arz etmeyen hatıradan silinir.

Binaenaleyh pessimist ahlakı, ilmi mûa-kele üzerine değil, anasir olarak içine bir çok hataların girebileceği tamamen ferdi bir takdir üzerine müessesdir. Aladdevam zevklerle zahmetleri zevklerle mübadele ederiz; fakat bu mübadelede yegâne kaide arz ve talebdır ve nadiren, à priori [*] fulan elemeler, felan zevklere galib gelir denilebilir.

Bazı zevklerin aşk, mehabbet, servet, şarı zevklerinin vs. şanslarını elde etmek için insanın tahammül etmeğe girişmeyeceği meza-him yokdur. Hayat zaruriyeti ile sevk olunmaksızın bile ızdırab çekmeğe, zahmet ve meşekkete girmeğe arzi vucud eden bazı kim-selere da'ima tesadüf olunur.

Bundan istintac olunur ki ızdırab [La souffrance] insan için en korkunç fenalık değildir, boş durmak [L'inaction] ekseriya daha fenadır, mağlub ızdırabdan ve umümiyetle her ibraz edilen «energie» den şadır hususî bir zevk vardır. [**]

Felâket ve saadet, büyük bir kısm itibariyle telekkiye göre [badelvuku'] yapılan bir bunyanı zihnidir. Binaenaleyh hem tamamen mesud görünenlere hem de tamamen bedbaht olmuş olduklarını iddia edenlere itimad etmemelidir. Felâketi mutlaka tehattur ve korku ile hasıl olduğu gibi tam saadet dahi kezalet tehattur ve arzu ile husule gelir. Heman hiç bir zaman tamamen mes'ut olmamak şu'uru na malik olmamışızdır ve bununla beraber tamamen mes'ut olmuş ol-

[*] Kibî, tecrübeye mutekaddim olarak.

[**] "Kahriyyat" in şu satırları hatıra gelir:
Pür zevk hak yolundaki hecrü meşakımız
Endişemiz leyalimize mâtab olur.
Ey hakiket nesve'i telhinle pürdür ruhumuz
Zevkyabi ızdırabındır dili mecruhumuz.

Manzumeler

Anadolu Cengi

Gazi dedi ki: "Asker! ilk hedefin Akdeniz"
Bağrımıza su serpti suları, berrak deniz!

*

Orağımız yatağan, baltamız ateş oldu,
Anlayınız ne kadar Allah bize eş oldu!
Atacak taşıdılar son kağnılarımızla,
Biz savaşı basardık kızımız, karımızla!
Bacımızın derdinden, anamızın yasından
Atlarımız hızaldı haymana ovasından!
Dökdük düşmanı suya geçdik çamuru, kartı
Bizi güç tutabildi Akdeniz Rıyları.

OGUZ KAZIM

duğumuzu tehattur ederiz. Şu halde mutlak sa'adet «vicdan» da [şuurda] değilse nerededir? Hiç bir tarafda, sa'adet, semiyete geyindirdiğimiz bir ruyadır, tehattürün güzelleştirilmesidir, nitekim, mutlak felâket tehattürün karanlıklaşmasıdır. Saadet, felâket, tamamen mazidir, yani artık mevcut olmayacak olandır. Kezalet bu, asla tatmin olunmayacak olan ebedî arzu, yahud en küçük tehlike daima tekrar doğmağa âmâde korkudur.

Sa'adet yahud felâket bizim aldığımız mü'tad manada, bu vech ile, ekseriya bir ruyet hatası olan beşerî hayat üzerine muhit ve şamil bir nazarın neticesidir.

Amerikanın bazı nehirleri, siyah bir su kitlesi olarak akdığı zan olunur, bununla beraber insan avucuna bu sudan bir az alırsa berrak ve billuridir: adeta tedhiş eden si-vahlığı bir kitle te'siri idi ve nehrin, yatağundan ileri geliyordu.

Aynı suretle ayrı ayrı hayatımızın anlerinin her biri, bu latif lakaydlıkla, hatıradada pek az mahsus iz brakan bu seyyaliyyete malik olabilir.